

הרגילה, וכגון בכתיבה בעופרת וכדומה, שהסוחרים רגילים לכתוב בו חשבונות, למרות שהכתיבה נמחקת לאחר זמן (שעה"צ שג, סח, וביאה"ל שמ, ד, ע"פ רשב"א) [דין כתיבה במחשב, ראה משנ"ב מהדו' דרשו (שמ, הע' 60)].

פְּטוּר, מן התורה, ואסור מדרבנן, ולכן יש להיזהר שלא לטבול את אצבעו במשקים ולכתוב עם המשקים, ולא לשרטט באצבעו כמין אותיות בעפר (אור זרוע שבת עו, ע"פ משנ"ב דלהלן). ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שמ, ד, ומשנ"ב שם), וכן אסור מדרבנן לרשום כמין אותיות על האדים שעל החלונות (משנ"ב שם).

וְכָתַב עַל גְּבֵי קָתָב - שהיו כתובות אותיות מוטושטשות שהיה רישומם ניכר, והעביר עליהם קולמוס וחיידשם (רש"י ומאירי), שהוספת דיו לאותיות כתובות, אינה נחשבת לכתובה [וכן אינה נחשבת למחיקה של הכתב התחנן], והיינו כשכתב בדיו על גבי דיו, אכן באופן שהכתיבה העליונה חשובה מהכתיבה התחתונה, כגון שהעביר דיו שחור על אותיות שהיו כתובות בצבע אדום של סיקרא, יש משמעות לכתבתו וחיוב משום כותב [וגם משום מוחק על מחיקת הסיקרא], ובאופן ההפוך, שהעביר סיקרא על דיו, נחלקו אמוראים האם חייב משום מוחק, או שפטור משום שהוא מקלקל (רשב"א, ע"פ גמ' גיטין יט, א, וע"פ תוס' הרא"ש שם).

כָּתַב אֹת אֶת נֹטְרִיקוֹן - שכתב אות אחת וסימן עליה סימון שמשמעותו קיצור של מילה שלימה (רש"י), וכגון שהסימון ידוע ומוכן לאנשי אותו המקום (פיה"מ לרמב"ם; מאירי).

גְּמָרָא. דְּתַנִּי רַבִּי הִנְגִּיאַ כְּתָבוּ וְכוּ' - כתב את הגט (רש"י), והובאה הברייתא הזו כאן, לפי שכתובה לענין מלאכת כותב שווה לכתבת גט [בפרטים אלו], ומכאן לומדים שאין חייבים על מלאכת כותב מדאורייתא, אלא בכתיבה על גבי דבר המתקיים, ולא בכתיבה על גבי עלי ירקות וכדומה שנובליים ונאבדים, וכדרך שמצינו כן לענין כתיבת גט (ריטב"א).

בְּמֵי טְרָאָא - במים של אחד הפירות, או של מי גשמים (רש"י), לאחר שהתלכלכו מי הגשמים וקיבלו גוון כלשהו (ראה מאירי) [ובכתיבה במים שקופים, ראה לעיל במשנה].

שְׁהִיא צְרִירָה לְכָתוּב אֶת הַשֵּׁם וְנִתְפָּוֵן לְכָתַב הַיְהוָה וְשָׂהָ וְכוּ', ונמצא שכתב שם הוי"ה במקום שהיה צריך להיכתב, אלא שכתבו שלא בכוונה (רש"י), וכתבת השמות שבספר תורה צריכה להיות בכוונה לשם קדושת השם (גמ' גיטין נד, ב).

מַעֲבִיר עֲלָיו קוֹלְמוֹס וּמְקַדְּשׁוּ, שכיון שבתחילה חשב על כתיבת 'יהודה' ולא התכוון כלל לכתבת שם הוי"ה, אין על האותיות קדושה כלל, ומותר להעביר עליהן קולמוס ולקדשן, אבל במקרה שחשב בתחילה לכתוב שם הוי"ה, אלא שלא כיוון את הכוונה הנדרשת, יש קדושה על השם לענין שאסור למוחקו [למרות שאינו כשר לקדושת סת"ם], והעברת קולמוס בדיו נחשבת למחיקה (ישעורו"ר שמואל גיטין כ, שכה).

וְחֻכְמִים אֹמְרִים אֵין הַשֵּׁם מִן הַמוֹבְחָר - שאותיות השם שנכתבו שלא בכוונה, אין להם קדושת השם, ומשום כך מותר למחקן (פני יהושע גיטין כ, א, בדעת ראשונים), וטענו כן חכמים לשיטתו של רבי יהודה, שאף לשיטתו שיש חשיבות לכתב על גבי כתב, אין השם מן המובחר, אכן לדעת חכמים, אין חשיבות כלל לכתב על גבי כתב, וכפי שמוכח מדעתם במשנה, שאף לענין מלאכת כותב בשבת אין חשיבות לכתב כזה (רשב"א).

מִשְׁנָה. הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתוֹת, ושתני האותיות כתובות בזמן אחד, שאילו נמחקה האות הראשונה לפני כתיבת האות השנייה, אינו חייב (פמ"ג פתיחה להלכות שבת, וראה שם שלענין שאר מלאכות יש להסתפק באופן זה).

וְעַל שְׁנֵי לְוָחֵי פְּנָקָס, שכתב על שפת הלוח מכאן ומכאן, והאותיות סמוכות זה לזה (רש"י), אכן, שני לוחי פנקס שהיו כתובות עליהם אותיות מבעוד יום, והיו רחוקים זה מזה, המקרבים בשבת אינו חייב, שאין זה נחשב לכתובה, וכמו כן הרחקת הלוחות בשבת, אינה נחשבת למחיקה, והוא הדין שמוותר לכתחילה לפתוח ולסגור ספר שכתובות אותיות על חודי הדפים, ששברית האותיות בפתיחת הספר, אינה נחשבת למחיקה, וצירוף האותיות בסגירת הספר אינה נחשבת לכתובה (שו"ת רמ"א קיט; ט"ז או"ח שמ, ב, ע"פ משמעות המשנה, שאינו חייב אלא על כתיבה על הלוח ולא על קירוב) [וראה ברמ"א (שם) סברא נוספת, משום שהספר עומד לפתיחה ולסגירה], ויש סוברים שאין לפתוח ולסגור ספר שכתובות אותיות על חודי הדפים, משום כותב ומשום מוחק, ויתכן שיש בזה איסור דאורייתא (לבוש שם, ד; מג"א שם, ו). ■ להלכה, המנהג להקל, ונכון להחמיר כאשר יש לו ספר אחר (משנ"ב שם, יז, וראה במהדורת דרשו שם, דעת החזו"א בזה).

וְהֵן נִהְגִּין זֶה עִם זֶה - שקוראים אותם יחד (רש"י), והוא הדין שהמוסיף שתי אותיות לשתי תיבות סמוכות זו לזו, כגון שמבעוד יום היה כתוב 'אברה' 'צח', והוסיף את האותיות החסרות, והשלים את כתיבת המילים 'אברהם יצחק', חייב, שאף זה נחשב לשתי אותיות הנהגין זה עם זה (ביאה"ל שו, יא).

הַכּוֹתֵב עַל בְּשָׂרוֹ חַיִּיב, שהכתיבה מצד עצמה היא כתיבה המתקיימת, שדין כתיבה המתקיימת תלוי באיכות הקלף והנייר שכותבים עליו [ובאיכות הדיו שכותבים בו], ובשר האדם הוא דבר שהדיו נקלט בו ויכול להתקיים זמן רב [והראיה לכך, שאילו יחתכו את היד של האדם לאחר שכתבו עליה אותיות, לא תימחק הכתיבה], אלא שהכתב עתיד להימחק בגלל חמימות בשר האדם, וחמימות הבשר נחשבת לדבר חיצוני שאין בכוחה לגרע את חשיבות מעשה הכתיבה (ראה רמב"ם שבת יא, טז, ע"פ דברי יחזקאל ד, א).

הַמְּקַרֵּט עַל בְּשָׂרוֹ, בעט ברזל, או בקוץ (רש"י, ע"פ ר"י מלוניל ורש"י), שכתובה על ידי סריטה אינה דרך כתיבה (פיה"מ לרמב"ם, וכדלהלן בגמ') ולכן פטור אפילו כאשר נכתבו האותיות בדם שיצא מגופו (פיה"מ לרמב"ם), אכן החוקק כתובת קעקע בבשרו, וממלא מקום השריטה בדיו, נחשב לכותב על בשרו שמבואר במשנה לעיל שחייב, שדרך כתיבה בכך (נשמת אדם שבת לו, א, ומנחת חנוך לב, הכותב).

בְּמִשְׁקֵין, בְּמֵי פְרוֹת - במי תותים שיש להם גוון שחור, או בשאר מי פירות שיש להם גוון כלשהו והכתיבה בהם משאירה רושם (רש"י, ע"פ שעה"צ שמ, כח), אכן כתיבה במים שקופים שאינה משאירה רושם, מותרת אפילו לכתחילה, שאין זו כתיבה [וכתיבה במי גשמים, ראה הלהלן בגמ'] (שעה"צ שם, ע"פ משמעות הרש"י, ותמה על האחרונים שאסרו).

וּבְכָל דְּבַר שְׂאִינוּ מְתַקֵּים - שאין חייבים מהתורה משום 'מלאכת כותב' אלא על כתיבה שאינה נמחקת במשך כל יום השבת, ויש סוברים שאין חייבים מהתורה משום 'מלאכת כותב' אלא על כתיבה שאינה נמחקת למשך זמן מרובה, כדרך כתיבה